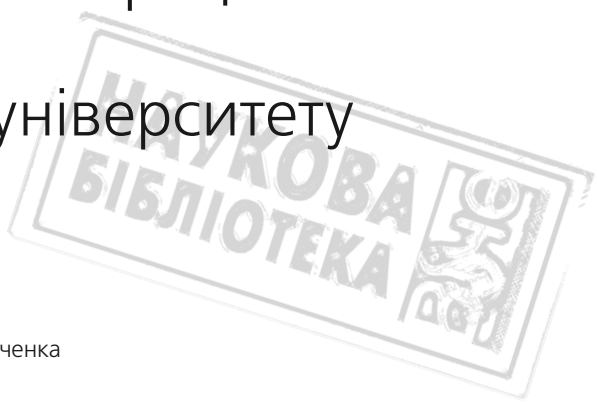

Підготовка юристів нової генерації. Світовий досвід та реалії українського класичного університету

6
→

Петро БІЛЕНЧУК,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правосуддя
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Підготовка кадрів вищої кваліфікації в сфері юриспруденції відіграє неоціненну роль у забезпеченні органів державної влади, правосуддя та правопорядку спеціалістами-юристами. Декларацією всесвітньої конференції «Наука для XXI століття: нові зобов'язання» зроблено ставку на розвиток освіти, науки й сучасних технологій як єдиного способу уникнути глобальної ресурсної кризи й забезпечити благополуччя населення на нашій планеті. Очевидно, що необхідність руху України до європейських стандартів, інтеграції її у світовий освітній і науковий простір не викликає сумніву. Фактично від того, як відбувається підготовка національних кадрів, багато в чому залежить престиж вітчизняних освіти, науки й успіх такої інтеграції [5, с. 4].

В умовах реформування судової системи, прийняття нового законодавства для утвердження справедливого судочинства відповідно до вимог Загальної декларації прав людини, Європейської конвенції з прав людини, Лісабонської стратегії та принципів Болонського процесу, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та світових освітніх стандартів постає надзвичайно відповідальне завдання щодо формування нових концепцій, доктрин, підходів до фахової підготовки висококваліфікованих спеціалістів у галузі права, котрі повинні забезпечувати реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків громадян у XXI столітті. Однією з головних тенденцій розвитку сучасного знання в сфері юриспруденції є його інтеграція й диференціація, зумовлені швидкими темпами зростання обсягів наукових знань, їх розширенням, поглибленням і фаховою спеціалізацією. Цей процес такий швидкий і стрімкий, що потреба синтезу й інтеграції сучасних знань стала найважливішою умовою для фахової підготовки юристів з метою подальшого розвитку та ефективного удосконалення окремих сфер правосуддя і судочинства: конституційного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, ювенального, пенітенціарного. Це зумовлено тим, що в цій царині правової освіти, юридичної науки та практики судочинства накопичилося багато суперечностей, не вирішених сьогодні наукою проблемних питань [1, с. 5–7].

Водночас очевидно: навіть наявність найдосконаліших законів і відомчих нормативних актів не забезпечить сучасне судочинство від загрози прийняття неправосудного, несправедливого, неправомірного рішення. Сьогоднішня слідча та судова практика покваліфікованого підходу до усунення «білих плям» у законодавчих актах, методичних рекомендаціях з розгляду окремих категорій матеріалів у суді не виправдала сподівання на покращення діяльності системи органів правосуддя. А розвиток

низки сучасних теорій, які забезпечують певні сфери судочинства (теорії кримінального процесуального права, криміналістики, доказів, судових експертиз, теорія оперативно-розшукової діяльності, кримінального переслідування тощо) не спромоглися надати системні, комплексні, консолідовані, методологічні та гносеологічні рекомендації щодо надійного, світоглядного, професійно орієнтованого наукового забезпечення особливостей здійснення судового пізнання та доказування в визначених сферах судочинства (конституційного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, ювенального, пенітенціарного).

Із другого боку, поява нових складів злочинів і новел у чинному законодавстві покликала до життя розробку креативних і надійних методик пізнання, доказування, розслідування й системного гносеологічного аналізу при розгляді окремих категорій матеріалів кримінального провадження в судах. Впровадження в чинному законодавстві нового суб'єкта судового пізнання – судового слідчого – створює правові й організаційно-управлінські передумови для підготовки фахівців нового рівня, котрі повинні успішно працювати в XXI столітті.

Усе це зумовлює потребу в новому світоглядному, теоретичному, методологічному та практичному підході до формування нових дисциплін, наукових правових галузей знань, сфер практичної діяльності, спеціалізацій, курсів і спецкурсів взагалі, а відповідно й уведення в навчальний процес юридичних вузів таких дисциплін – аналітичної філософії права, гносеології права, теорії і практики наукового забезпечення пізнавальних процесів у сфері судочинства, теорії судового пізнання. Вони мають стати методологічною та практичною основою для підготовки юристів нового покоління та сприяти розв'язанню назрілих проблем і суперечностей теорії і практики в різних сферах сучасного конституційного,

цивільного, господарського, адміністративного, кримінального судочинства.

Постає нагальна потреба започаткування в юридичних вузах нових спеціалізацій: «Аналітична філософія права», «Аналітична юриспруденція», «Гносеологія права», «Наукове забезпечення пізнавальних процесів у сфері правосуддя та судочинства» із включенням до Плану навчального процесу юридичних вузів і факультетів відповідних навчальних дисциплін, базових курсів і спецкурсів для формування професійно орієнтованих освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст», «магістр».

Що стосується варіативної складової організації педагогічного процесу, в якій відображені вимоги до спеціалізації «Судове пізнання», то ці аспекти нами вже апробовано при підготовці випускників у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Інституті післядипломної освіти та Фінансово-правовому коледжі в 2001–2012 навчальних роках [2, с. 17–22; 8, с. 4; 9, с. 3–39]. Результати цієї діяльності отримали позитивні відгуки освітян, науковців і практиків. Навчально-методичний досвід цієї діяльності наведено нижче.

Узагальнений досвід організації навчального процесу в класичному університеті засвідчує: професорсько-викладацький склад і вчені юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка постійно слідкують за світовими динамічними процесами й інтеграційними тенденціями, які відбуваються в юридичній освіті, правовій науці та практичній юриспруденції, а тому прагнуть випереджати реальні загрози, ризики і небезпеки, що можуть мати місце в соціальному середовищі. Це підтверджує й низка новацій, впроваджених у навчальний процес і наукову діяльність славетного вишу в 2001–2012 роках [1, с. 5–7; 2, с. 17–22].

Реформаційні процеси в Україні загалом і в чинному законодавстві, зокрема, потребують від професорсько-викладацького складу підготовки фахівців за новітніми європейськими та світовими стандартами навчання. Це, своєю чергою, стосується безпосередньої сфери кримінального судочинства, оскільки прийняття 13 квітня 2012 року Верховною Радою України нового Кримінального процесуального кодексу України, з його новітніми концептуальними підходами, новелами та інноваційними стандартами регулювання правових процедур у сфері кримінального судочинства, є ще не достатньо відомими українському суспільству.

Отож, провідний вуз держави, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, випереджаючи згадані реформаційні процеси, вперше в історії української юридичної освіти підготував та випустив торік за спеціальністю «судове пізнання» перших бакалаврів, вельми потрібних сьогодні для практичної роботи у сфері кримінального судочинства. Голова Державної екзаменаційної комісії, суддя Вищого адміністративного суду України Михайло Смокович високо оцінив професійні знання, навички й уміння випускників університету за даною спеціальністю.

2012 року отримали дипломи бакалавра за спеціальністю «правознавство» також випускників Фінансово-правового коледжу, де також уперше читався спеціальний курс «Теорія судового пізнання». Студенти успішно впоралися з завданнями й результати державних іспитів засвідчили, що нові курси, спецкурси, дисципліни, запроваджені в навчальний процес, позитивно вплинули на рівень фахової підготовки. Високо оцінили знання та професійну підготовку студентів – випускників Фінансово-правового коледжу провідні вчені нашої держави доктори юридичних наук, професори Лідія Воронова й Олена Орлюк [8, с. 4]. І це закономірний результат творчої освітянської і наукової діяльності професорсько-викладацького складу та студентів Фінансово-правового коледжу, потужного вищого навчального

закладу з 18-річною історією та власними творчими традиціями.

У Фінансово-правовому коледжі працює сильна команда ентузіастів-управлінців, котрі створили оригінальну фундаментальну матеріально-технічну базу – сучасні аудиторії, оснащені новітніми навчальними засобами пізнання й інтерактивними технологіями викладання. У коледжі проводяться інтерактивні заняття з курсів «Адміністративне право України», «Теорія судового пізнання», «Криміналістика» та інших. Надзвичайно активно діє наукове товариство студентів, по суті, одна з форм студентського самоврядування. Здобутками наукової роботи, виконаної згідно з планами досліджень, є наукові статті в журналах, тези доповідей на конференціях, симпозиумах, участь у підготовці студентських олімпіад. На базі навчального закладу проводяться досить цікаві й актуальні науково-практичні конференції. 24 лютого 2012 року 23 студенти Фінансово-правового коледжу брали активну участь і виступили з науковими повідомленнями на міжвузівському «круглому столі» на тему «Актуальні проблеми криміналістики: історія, теорія, практика», який проходив на базі Київського університету права Національної академії наук України. За результатами цього «круглого столу» опубліковано збірник наукових праць (Актуальні проблеми криміналістики: історія, теорія, практика. Матеріали міжнародного форуму (9 грудня 2011 року) і міжвузівського «круглого столу» (24 лютого 2012 року). – К. Київський університет права НАН України, 2012. – 128 с.). У коледжі видається яскравий спеціальний навчально-науковий аналітичний часопис, який висвітлює актуальні правові проблеми сьогодення. Коледж на основі творчих договорів активно співпрацює з юридичним і економічним факультетами Київського національного університету імені Тараса Шевченка й іншими науковими та педагогічними установами України.

Уведення в навчальний процес юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Фінансово-правового коледжу нової навчальної дисципліни за спеціальністю «судове пізнання» сприяє підготовці висококваліфікованих юристів нової генерації, котрі повинні забезпечувати світоглядні й конституційні принципи життєдіяльності суспільства з метою розбудови правової держави в Україні.

Нині нами розроблено новітню модульну-рейтингову систему реалізації навчального процесу, яку пропонується впровадити на юридичному факультеті КНУ ім. Т. Шевченка та в інших вузах України для низки новітніх базових курсів і спецкурсів. Розглянемо їх структуру детальніше.

З приводу введення таких нових спеціалізацій, як «Аналітична філософія права», «Аналітична юриспруденція», «Гносеологія права», «Теорія і практика сучасного наукового забезпечення кримінального провадження» та низки інших, вчені дотримуються різних думок, які потребують ґрунтовнішого аналізу й усебічного дослідження.

Зокрема, серед учених Західної Європи вже сьогодні існує неопозитивістська концепція філософії права (пізнавально-критична філософія права), представлена в науковій праці австрійських учених-юристів О. Вайнбергера, П. Колера, П. Штрассера і М. Прішінга «Вступ у філософію права». Автори навчального курсу, який читається на юридичному факультеті в університеті міста Грац (Австрія), до «головних дисциплін правової науки», котрі слід враховувати при формуванні юридичних спеціалізацій, відносять такі: загальна теорія права (філософія права), догматика права, соціологія права, історія права, порівняльне право [4, с. 34–37]. «Загальна теорія права (філософія права), – пояснюють науковці, – охоплює аналіз структурних проблем права, теоретичні базові, наріжні, основоположні принципи та проблеми правової науки, загальні юридичні поняття і проблеми, які належать до різних догматичних дисциплін, теорію спра-

ведливості та юридичне вчення про методи пізнання» [4, с. 34–37, с. 85–86].

Водночас до юридичного вчення про засоби й методи наукового забезпечення пізнання, доказування, розслідування відносять не лише, як традиційно прийнято вважати в юриспруденції, вчення про засоби прийняття юридичних рішень і обґрунтування міркувань про право, а й учення про законодавство як теорію політико-правової аргументації та як вчення про законодавчу техніку [7, с. 825–826].

Крім спеціалізації пізнавально-критичної філософії права у вузах Європи, філософсько-правові дослідження в ХХ столітті набувають помітного поширення, розвитку та розмаху, формуються також й інші спеціалізації, базові дисципліни, курси та спецкурси. Філософсько-правові вчення доповнюються новими ідеями, інноваційними міркуваннями й оригінальними доктринами, підходами, розробляється низка нових концепцій онтологічного, гносеологічного, екзистенціалістського, антропологічного спрямувань.

Водночас у ХХ столітті наукове юридичне праворозуміння розвивали та продовжують розвивати філософи й юристи. Але поступово центр тяжіння в філософсько-правових дослідженнях провідних вчених світу переміщується в сферу юридичної науки, де філософія права утверджується і визнається як самостійна базова юридична наука, фундаментальна фахова спеціалізація юристів (і, відповідно, окрема дисципліна в юридичній освіті й університетських курсах, сфері юридичної спеціалізації), поряд з іншими науками й фаховими спеціалізаціями.

Прикметно, що на філософських факультетах (переважно в університетах Західної Європи) лекції з філософії права читають не філософи, а, як правило, юристи. Ця тенденція помітно посилилась у другій половині ХХ століття. Цікавими є дослідження В. Кубеша, А. Кауфмана, А. Фердросса, Г. Коінга, К. Брінкмана, Г. Хенкеля, П. Бельда, К. Роде, Р. Ціппеліуса, А. Батіфоля та багатьох інших відомих учених Європи. Але розроблення концепції із запровадження в юридичних вузах правових спеціалізацій «Аналітична філософія права (аналітична юриспруденція)», «Гносеологія права», «Теорія і практика сучасного наукового забезпечення кримінального провадження» потребують додаткової спеціальної фахової аргументації і, звичайно, мають бути предметом окремого наукового дослідження. Нині ми цим і займаємося [1, с. 5–7; 3, с. 2–55], аби згодом докладно відобразити результати наукових досліджень у своїх наступних працях. Ясна річ, у науковій літературі існують й інші погляди, міркування [6, с. 10–44, с. 192–207] щодо покращення підготовки в ХХІ столітті висококваліфікованих юристів нової генерації.

На наше глибоке переконання, запровадження в навчальні програми юридичних вузів і факультетів нових спеціалізацій, навчальних дисциплін, курсів і спецкурсів з метою забезпечення навчального процесу новими ідеями, інноваційними технологіями, сучасними інтерактивними засобами пізнання стане надійною основою, підґрунтям, наріжним каменем фахової підготовки висококваліфікованих юристів для окремих сфер конституційного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, ювенального і пенітенціарного судочинства в Україні у ХХІ столітті.

Виходячи з викладеного вище, можемо дійти таких висновків, а також сформулювати відповідні пропозиції та рекомендації:

1) вартій уваги досвід упровадження нових спеціалізацій, дисциплін, курсів і спецкурсів, накопичений у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка в період з ХІХ до початку ХХІ століття;

2) результати порівняльного аналізу навчального, методичного й наукового забезпечення в юридичних вузах України та деяких країн світу в період з 1088-го по

2012 рік дають змогу сформулювати новітню концепцію підготовки юристів нової генерації у ХХІ столітті;

3) накопичений нами досвід запровадження нових спеціалізацій і використання нових інтерактивних методик, комп'ютерних систем, он-лайн-технологій, ноотехнологій, грид-технологій для уніфікації та підвищення ефективності навчального процесу, на наш погляд, є вартісним і потребує подальшої уніфікації та вдосконалення;

4) пріоритетними напрямками творчих досліджень з метою наукового забезпечення пізнавальних процесів у сфері судочинства з використанням сучасних засобів, методів, ноотехнологій для вирішення завдань правничої освіти, юридичної науки та практики кримінального судочинства є такі: а) судова електронна фотографія, голографія й відеозапис; б) дактилоскопія, дерматогліфіка; в) почеркознавство, графологія; г) технічна експертиза документів; д) експертиза у сфері інтелектуальної власності; е) мистецтвознавчі експертизи; є) геномні дослідження; ж) судова одорологія; з) судова акустика (фоноскопія); и) судові грид-технології; і) інтерактивні методи й технології дидактики; ї) судові нанотехнології; й) методи тайм-управління сферою судочинства; к) засоби адміністрування та управління досудовим і судовим слідством; л) приййоми криміналістичної стратегії, мистецтва й тактики розслідування злочинів; м) засоби, методи і технології пізнання, доказування та розслідування на досудовому слідстві і при розгляді кримінальних проваджень у суді; н) засоби комп'ютерної аудіовізуальної психофізіологічної діагностики та прогнозування поведінки людини у сфері судочинства; о) засоби судової антропології; п) засоби багатостороннього дослідження особистості в типових і екстремальних ситуаціях діяльності; р) засоби кібернетики, інформатики і системології на досудовому слідстві; с) електронні інформаційні та комп'ютерні системи, мережеві технології на досудовому й судовому слідстві; т) засоби електронного документообігу в органах судової влади.

Джерела

- Біленчук П. Д. Концептуальні засади забезпечення органів кримінального судочинства новітніми засобами пізнання / П. Д. Біленчук // Віче. – 2013. – № 12. – С. 5–7.
- Біленчук П. Д., Онищенко Н. Г. Концептуальні засади використання інтерактивної методики V-3 в навчальному процесі юридичного вузу: сутність, характеристика, досвід використання // Актуальні проблеми криміналістики: історія, теорія, практика: Матеріали міжнародного форуму і міжвузівського круглого столу. – К.: Київський університет права НАН України, 2012. – С. 17–22.
- Біленчук П. Д., Шостенко І. І. Гносеологія права // Правова Україна. – К.: Логос Україна, 2012. – С. 2–55.
- Einführung in die Rechtsphilosophie / Hrsg. von O. Weinberger in Zusammenarbeit mit P. Roller, P. Strasser, M. Prisching. – Graz, 1979. – S. 34–37, 85–86.
- Комплексна експертиза дисертаційних робіт: економічної спеціальності / Укладачі: Кизим М. О., Загорський В. С., Шкарлет С. М., Тищенко О. М. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2012. – 120 с.
- Ломакина Т. Ю. Современный принцип развития непрерывного образования / – М.: Наука, 2006 – 221 с.
- Нерсисянц В. С. Философия права: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма: ИНФРА – М., 2011. – 840 с.
- Про наших випускників // СтудентІнформ. – К.: ФПК, 2012. – № 3(47). – С. 4–7.
- Розслідування як процес пізнання: Програма спецкурсу для студентів юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка / І. І. Котюк. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. – 39 с.